

LEKCE 3

Gramatické penzum

- substantiva 3. deklinace: typické znaky; základní rozdělení dle typu kmene; skloňování (nominativ, genitiv singuláru a plurálu); výjimky ve skloňování

Lexikální okruh

- anatomické termíny

Cíle lekce

- uplatňovat znalost slovníkových tvarů substantiv 3. deklinace
- vytvářet gramaticky správná spojení se substantivy 3. deklinace pro pojmenování anatomických struktur

Substantiva 3. deklinace

Charakteristické znaky

- v genitivním tvaru jsou zakončena na **-is**
- různá zakončení nominativního tvaru
- slovní základ často není rozpoznatelný z tvaru nominativu
- v genitivu singuláru dochází u řady slov k rozšíření kmene
- rody substantiv: maskulina, feminina i neutra
- ze zakončení nominativu lze poznat rod substantiva jen v některých případech

	zakončení nom. a gen. sg.	příklad
maskulina	-or, -ōris -ex, -icis	<i>dolor, ōris, m.</i> <i>apex, icis, m.</i>
feminina	-iō, -iōnis -itās, -itātis	<i>regiō, -ōnis, f.</i> <i>cavitās, ātis, f.</i>
neutra	-men, -minis -us, -eris/-oris	<i>abdōmen, inis, n.</i> <i>pectus, oris, n.</i>

Substantiva 3. deklinace: rozdělení dle typu kmene

Substantiva 3. deklinace se dle typu kmene dělí na i-kmeny a souhláskové kmeny.

I-kmenová substantiva rodu mužského nebo ženského poznáme podle:

- a) shodného počtu slabik ve tvaru nominativu a genitivu singuláru:
např. *auris, auris, f.*; *pūbēs, pūbis, f.*
- b) zakončení genitivního kmene na dvě po sobě následující souhlásky:
např. *dens, dentis, m.*; *pars, partis, f.*

I-kmenová substantiva rodu středního končí v základním tvaru na:

- c) **-e** (např. *rēte, is, n.*)
- d) **-ar** (např. *calcar, āris, n.*)

Pro substantiva 3. deklinace se souhláskovým kmenem je typické rozšíření tvaru v genitivu:

- **pulmō** > **pulmōnis**, m.
- **corpus** > **corporis**, n.

Skloňování substantiv 3. deklinace: maskulina a feminina

Koncovky nepřímých pádů připojujeme vždy k slovnímu základu. Ten u substantiv 3. deklinace většinou nepoznáme ze základního tvaru. Získáme jej z genitivního tvaru substantiva odtržením koncovky *-is*.

nominativ singuláru	genitiv singuláru	slovní základ
<i>regiō</i> <i>cavitās</i>	<i>regiōn</i> <i>is</i> <i>cavitāt</i> <i>is</i>	regiōn- cavitāt-

Vzor i-kmenových substantiv 3. deklinace (maskulina + feminina): **auris, is, f.**

	sg.	pl.
nom.	aur- is	aur- ēs
gen.	aur- is	aur- ium

Vzor substantiv 3. deklinace se souhláskovým kmenem (maskulina + feminina): **pulmō, ōnis, m.**

	sg.	pl.
nom.	pulmō	pulmōn- ēs
gen.	pulmōn- is	pulmōn- um

Rozdíl ve skloňování u vzoru *auris, is, f.* a *pulmō, ōnis, m.*:

- tvar genitivu plurálu: *aurium* x *pulmōnum*

Skloňování substantiv 3. deklinace: neutra

I pro 3. deklinaci platí obecné pravidlo neuter, že mají tvar nominativu plurálu vždy zakončen na samohlásku *-a*.

Vzor i-kmenových substantiv 3. deklinace (neutra): **rēte, is, n.**

	sg.	pl.
nom.	rēt- e	rēt- ia
gen.	rēt- is	rēt- ium

Vzor substantiv 3. deklinace se souhláskovým kmenem (neutra): **corpus, oris, n.**

	sg.	pl.
nom.	corpus	corpor- a
gen.	corpor- is	corpor- um

Rozdíly ve skloňování vzoru *rēte, is, n.* a *corpus, oris, n.*:

- tvar nominativu plurálu: *rētia* x *corpora*
- tvar genitivu plurálu: *rētium* x *corporum*

Spojení substantiva 3. deklinace s adjektivem 1. a 2. deklinace

Pro adjektiva 1. a 2. deklinace vždy platí, že se skloňují:

- mužský tvar podle vzoru *musculus*
- ženský tvar podle vzoru *vena*
- střední tvar podle vzoru *septum*

Určující roli pro výběr tvaru a způsob skloňování (tj. volbu vzoru) takového adjektiva hraje rod substantiva, s nímž tvoří spojení.

Příklady skloňování substantiv 3. deklinace ve spojení s adjektivy 1. a 2. deklinace

M	sg.	pl.
nom.	margō liber	marginēs liberī
gen.	marginis liberī	marginum liberōrum

F	sg.	pl.
nom.	auris media	aurēs mediae
gen.	auris mediae	aurium mediārum

N	sg.	pl.
nom.	forāmen nūtriciūm	forāmina nūtricia
gen.	forāminis nūtriciī	forāminum nūtriciōrum

Výjimky ve skloňování substantiv 3. deklinace

A. Stejnoslabičná substantiva řeckého původu (typicky zakončená v nom. sg. na *-sis* nebo *-xis*):

	sg.	pl.
nom.	bas- is	bas- ēs
gen.	bas- is/-eos	bas- ium

B. Substantivum *os, ossis, n.* má v genitivu plurálu tvar *ossium*:

	sg.	pl.
nom.	os	oss- a
gen.	oss- is	oss- ium

C. Substantivum *vas, vasis, n.* se v plurálu skloňuje podle 2. deklinace:

	sg.	pl.
nom.	vās	vās- a
gen.	vās- is	vās- ōrum

Přehled zakončení nominativu a genitivu sg./pl. substantiv 3. deklinace

	sg.	pl.	
nom.	různá zakončení	-ēs (M, F)	-a/-ia (N)
gen.	-is/-eos	-um/-ium	

SLOVNÍ ZÁSoba

abdōmen, minis, n.	břicho
abductor, ōris, m.	odtahovač
adductor, ōris, m. (mūsculus)	přítahovač (sval)
ānus, ī, m.	řitní otvor, řiť
apex, apicis, m.	hrot, vrchol
articulātiō, ōnis, f.	kloub
atlas, atlantis, m.	nosič
ātrium, īi, n.	síň, předsíň
auris, is, f.	ucho
axis, is, m.	1. osa; 2. čepovec
basis, is, f.	základna
caecus, a, um	slepý
calcāneus, ea, eum	patní
calcāneus, ī, m.	patní kost
calcar, āris, n.	ostruha
canālis, is, m.	kanál
cancer, crī, m.	rakovina
canīnus, a, um	psí, týkající se špičáku
caput, capitis, n.	hlava, hlavice
cartilāgō, ginis, f.	chrupavka
cavitās, ātis, f.	dutina
cervix, icis, f.	krk, krček
clūnēs, ium, m./f. (obvykle v pl.)	hýždě
coccyx, coccygis, f.	kostrč
cochlear, āris, n.	lžice
complicātus, a, um	komplikovaný, složitý
contūsiō, ōnis, f.	pohmoždění, zhmožděnina
cor, cordis, n.	srdce
corpus, corporis, n.	1. tělo; 2. těleso, předmět
cortex, corticis, m.	kůra
coxa, ae, f.	kyčel, kyčelní kloub
crūs, cruris, n.	bérec
dēns, dentis, m.	zub
dēns canīnus	špičák
dēns incīsivus	řezák
dīlātātor, ōris, m. (mūsculus)	rozšiřovač, rozvěrač
dolor, ōris, m.	bolest, bolestivost
excoriātiō, ōnis, f.	odřenina, oděrka
extēnsor, ōris, m. (mūsculus)	natahovač (sval)
femur, femoris, n.	1. stehno; 2. stehenní kost
flexor, ōris, m.	ohybač
forāmen, minis, n.	otvor
frōns, frontis, f.	čelo

fūnctiō, ōnis, f.	funkce
hallūx, ūcis, m.	palec (na noze)
hēpar, hēpatis, n.	játra
hūmānus, a, um	lidský
īlia, īlium, n.	slabiny
incīsivus, a, um	řezací
inguen, inguinis, n.	slabina, třísllo, tříselná krajina
interosseus, a, um	mezikostní
ischium, īī, n.	sedací část, zadek, zadnice
lacteus, a, um	mléčný
laesiō, ōnis, f.	poškození
laesus, a, um	poškozený
larynx, ngis, m.	hrtan
latus, eris, n.	strana, bok
levātor, ōris, m. (mūsculus)	zdvihač, zvedač
līber, era, erum	volný
lymphaticus, a, um	mízní, lymfatický
margō, ginis, m.	okraj
medius, a, um	střední
natēs, ium, f. (pouze v pl.)	hýždě
ōmos, ī, m.	rameno, ramenní kloub
ōs, ōris, n.	ústa
os, ossis, n.	kost
os coxae	pánevní kost
os īlium	kyčelní kost
os ischiī	sedací kost
os pūbis	stydká kost
os sacrum	křížová kost
pāncreas, atis, n.	slinivka
pars, partis, f.	část
parvus, a, um	malý
pectus, pectoris, n.	hrud', hrudník, prsa
pelvis, is, f.	pánev
pēs, pedis, m.	noha
pollex, pollicis, m.	palec (na ruce)
pūbēs, pūbis, f.	ohanbí, stydké ochlupení
pulmō, ōnis, m.	plíce
pulpa, ae, f.	dřeň
rādix, īcis, f.	kořen
regiō, ōnis, f.	krajina, oblast
rēn, rēnis, m.	ledvina
rēte, rētis, n.	síť
rotātor, ōris, m. (mūsculus)	otáčeč
sacer, cra, crum	křížový
sphinctēr, ēris, m. (mūsculus)	svěrač (sval)
stomachos, ī, m.	žaludek
tendō, dinis, m.	šlacha
tendo calcaneus (Achillis)	Achillova šlacha
tēnsor, ōris, m.	napínač
thōrāx, ācis, m.	hrudník, hrudní koš
traumaticus, a, um	úrazový, úrazem vzniklý
unguis, is, m.	nehet
vās, vāsis, n.	céva
vēnōsus, a, um	žilní

ventriculus, ī, m.
vulnus, vulneris, n.

1. žaludek; 2. komora
rána, poranění

CVIČENÍ

1. Přeložte do češtiny:

Cavitas abdominis	_____
Alae ossis sacri	_____
Apex radice dentis	_____
Arteria profunda femoris	_____
Arteria transversa cervicis	_____
Articulatio capitis costae	_____
Atrium cordis dextrum, sinistrum	_____
Auris externa, interna, media	_____
Dens axis	_____
Basis cranii	_____
Canales palatini	_____
Caput costae, femoris, fibulae, humeri, mandibulae, radii, tali, ulnae	_____
Caput pancreatis	_____
Cartilago septi nasi	_____
Cervix uteri	_____
Collum femoris	_____
Corpus ossis ischii	_____
Cortex cerebri	_____
Crista capitis costae	_____
Ossa cruris	_____
Dens caninus, dens incisivus	_____
Dentes lactei	_____
Dorsum pedis	_____
Fascia pelvis	_____
Foramen caecum linguae	_____
Ligamentum transversum atlantis	_____
Lobus hepatis dexter, sinister	_____
Margo liber unguis	_____
Medulla ossium	_____
Musculi abdominis	_____

Musculus rectus, transversus abdominis _____
Musculus abductor pollicis longus _____
Musculus tensor fasciae latae _____
Ossa carpi et metacarpi _____
Partes ossis coxae: os ilium, os ischii, os pubis _____
Pulmo dexter, sinister _____
Pulpa dentis _____
Radix dentis _____
Regiones corporis humani: caput, thorax, abdomen _____
_____
Rete venosum _____
Vasa vasorum _____
Vena cordis magna, media, parva _____
Venae transversae cervicis _____
Ventriculus cordis dexter, sinister _____
Coccyx _____
Tendo calcaneus _____
Ren dexter _____

2. Přeložte do latiny:

Křídlo kyčelní kosti	_____
Vrchol plíce	_____
Vyživovací tepna stehenní kosti	_____
Osa pánve	_____
Základna křížové kosti	_____
Vyživovací kanál	_____
Chrupavka hrtanu	_____
Dutina pánve	_____
Krček močového měchýře	_____
Tělo obratle	_____
Velký (týlní) otvor	_____
Vyživovací otvory kostí	_____
Příčný vaz nosiče	_____
Svaly hlavy a krku	_____
Dlouhý sval ohybač palce na noze	_____
Svaly hrudníku	_____
Kosti zánártí a nártu	_____
Hrudní část srdečnice	_____
Kořen jazyka	_____
Krajina krku a zad	_____
Sliznice úst	_____
Vrátnicová žíla	_____
Hluboká stehenní žíla	_____
Předsíň dutiny ústní	_____

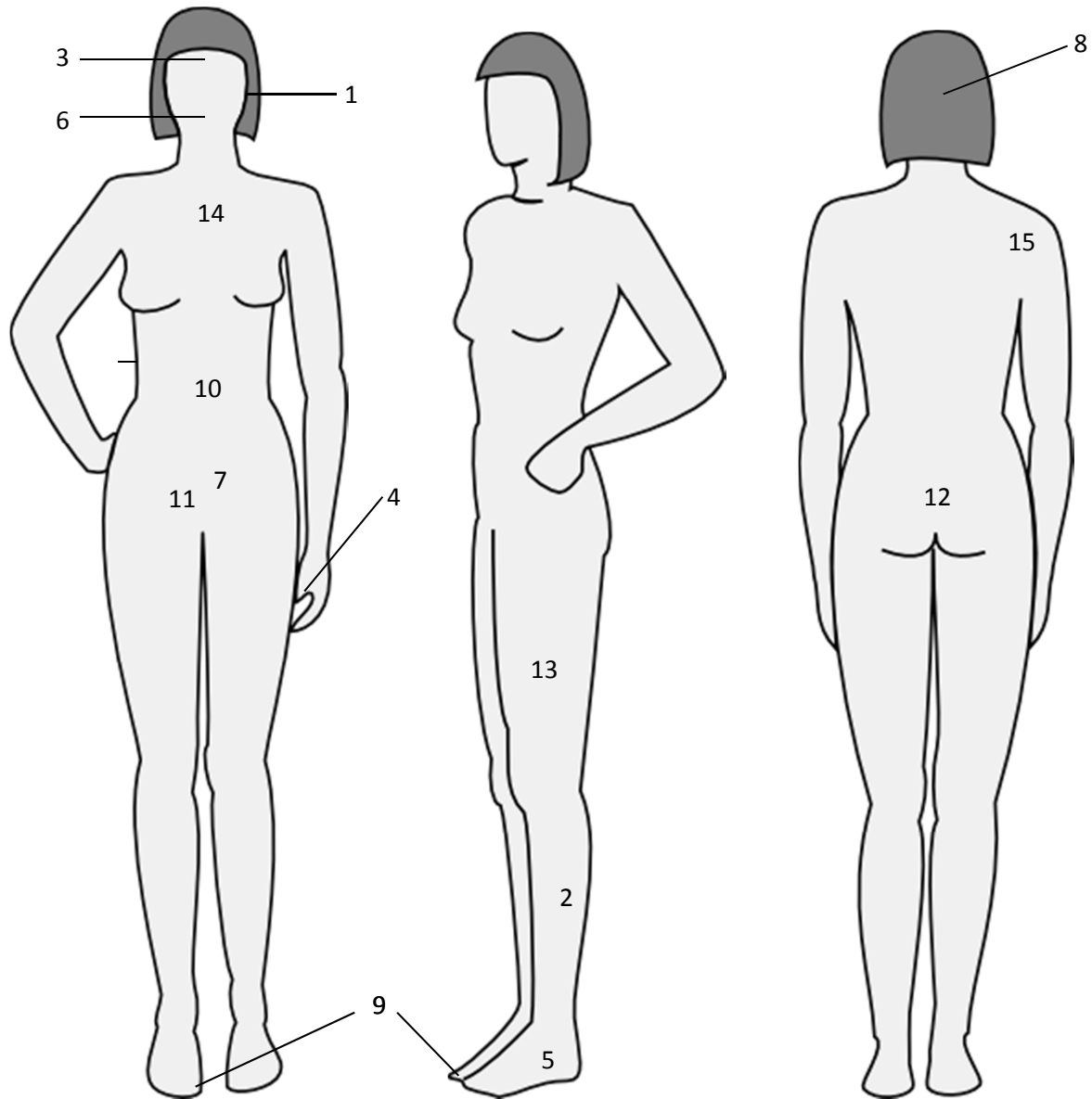

3. Následující substantiva rozřad'te do tabulky podle typu jejich skloňování. Termíny jsou v různých pádech a číslech - doplňte je pod jednotlivé vzory v nominativu singuláru:

articulationes pelvis ganglia rotator stomachos ungues cor
 septorum diametri vesicae radice cochlearis coxarum omos maxilla
 colon hepatis vulnus ventriculus ossa canalium organa vasa

<i>vena</i>	<i>cancer</i>	<i>musculus</i>	<i>cerebrum</i>
<i>pulmo</i>	<i>auris</i>	<i>foramen</i>	<i>rete</i>

4. Přiřaďte čísla z obrázku k níže uvedeným anatomickým termínům a termíny přeložte:

Obrázek 2

___ abdomen

___ auris sinistra

___ caput

___ clunes/nates

___ crus sinistrum

___ femur sinistrum

___ frons

___ hallux dexter

___ inguen dextrum

___ ōs

___ pectus/thorax

___ pelvis

___ pes sinister

___ omos dexter

___ pollex sinister

5. Spojte výše uvedené termíny s předepsanými výrazy a spojení přeložte:

Vzor: <i>contusio (antebrachium)</i>	<i>contusio antebrachii</i>	<i>zhmožděnina předloktí</i>
regio (abdomen)	_____	_____
dolor (auris sinistra)	_____	_____
dolor (caput)	_____	_____
regio (clunes)	_____	_____
contusio (crus sinistrum)	_____	_____
excoriatio (femur sinistrum)	_____	_____
excoriatio (frons)	_____	_____
contusio (hallux dexter)	_____	_____
dolor (inguen dextrum)	_____	_____
regio (os)	_____	_____
contusio (thorax)	_____	_____
regio (pelvis)	_____	_____
excoriatio (pes sinister)	_____	_____
excoriatio (omus dexter)	_____	_____
dolor (pollex sinister)	_____	_____

6. Termíny ze seznamu rozdělte do skupin po třech tak, aby si slova ve skupině byla významově blízká nebo spolu co nejlépe logicky souvisela. Za každé slovo napište číslo deklinace, do které termín gramaticky patří.

contusio radius pulmo dilatator caput arteria ulna vas tensor
femur cor fractura abdomen vena sphincter laesio pes cerebrum

1. _____ — _____ — _____
2. _____ — _____ — _____
3. _____ — _____ — _____
4. _____ — _____ — _____
5. _____ — _____ — _____
6. _____ — _____ — _____

7. Doplňte tabulku tak, aby byl v každém řádku skloňován jeden výraz a v každém sloupci aby byl jen jeden pád:

dens caninus			
	ossis longi		
		partes laesae	
			foraminum nutriciorum
	vasis lymphatici		

8. Spojte substantiva s adjektivy:

fractura	mucosus, a, um	_____
foramen	humanus, a, um	_____
intestinum	incisivus, a, um	_____
caput	rectus, a, um	_____
tunica	longus, a, um	_____
dens	complicatus, a, um	_____
nervus	magnus, a, um	_____
corpus	venosus, a, um	_____
musculus	crassus, a, um	_____
rete	opticus, a, um	_____

9. (a) Spojte latinská pojmenování svalů podle funkce s jejich českými ekvivalenty:

(b) Spojte uvedené názvy se spojením *functio laesa* (narušená činnost)

<i>musculus</i>	<i>sval</i>	<i>functio laesa</i>
levator	napínač	_____
abductor	otáčeč	_____
flexor	svěrač	_____
sphincter	zvedáč	_____
tensor	přitahovač	_____
adductor	rozšiřovač	_____
dilatator	ohýbač	_____
extensor	odtahovač	_____
rotator	natahovač	_____

10. Přeložte a převed'te do plurálu:

zlomenina loketní kosti

_____ pl.: _____

pohmoždění nohy

_____ pl.: _____

oděrka prstu

_____ pl.: _____

bolest kyčelního kloubu

_____ pl.: _____

poškození svěrače

_____ pl.: _____

poranění Achillovy šlachy

_____

pl.: _____

prasknutí mezikostního vazů

_____

pl.: _____

11. Rozved'te zkratky (zdvojené písmeno značí plurál) a přeložte:

aa. coronariae

_____

Ruptura m. longi colli

_____

mamma dx.

_____

vv. transversae cervicis

_____

Ruptura a. thoracicae int.

_____

nn. profundi

_____

Ruptura lig. lat. uteri

_____

Fr. ulnae sin.

_____

Laesio mm. rectorum

_____

Fr. claviculae compl. _____

---

12. Doplňte koncovky:

Foramin__ palatina. Ligament__ transvers__ scapulae ruptum. Laesio muscul__ extensor__ pollic__ long__. Corpus vesic__ felle__. Fracturae oss__ illi et oss__ pub__. Margin__ liberi ungu__. Ruptura traumatic__ muscul__ abductor__ digit__ minim__ ped__ lateris sinistr__. Tunica mucos__ or__, lingu__ et laryng__. Functio laes__ musculorum levator__ costarum. Pars subcutane__ muscul__ sphincter__ an__.